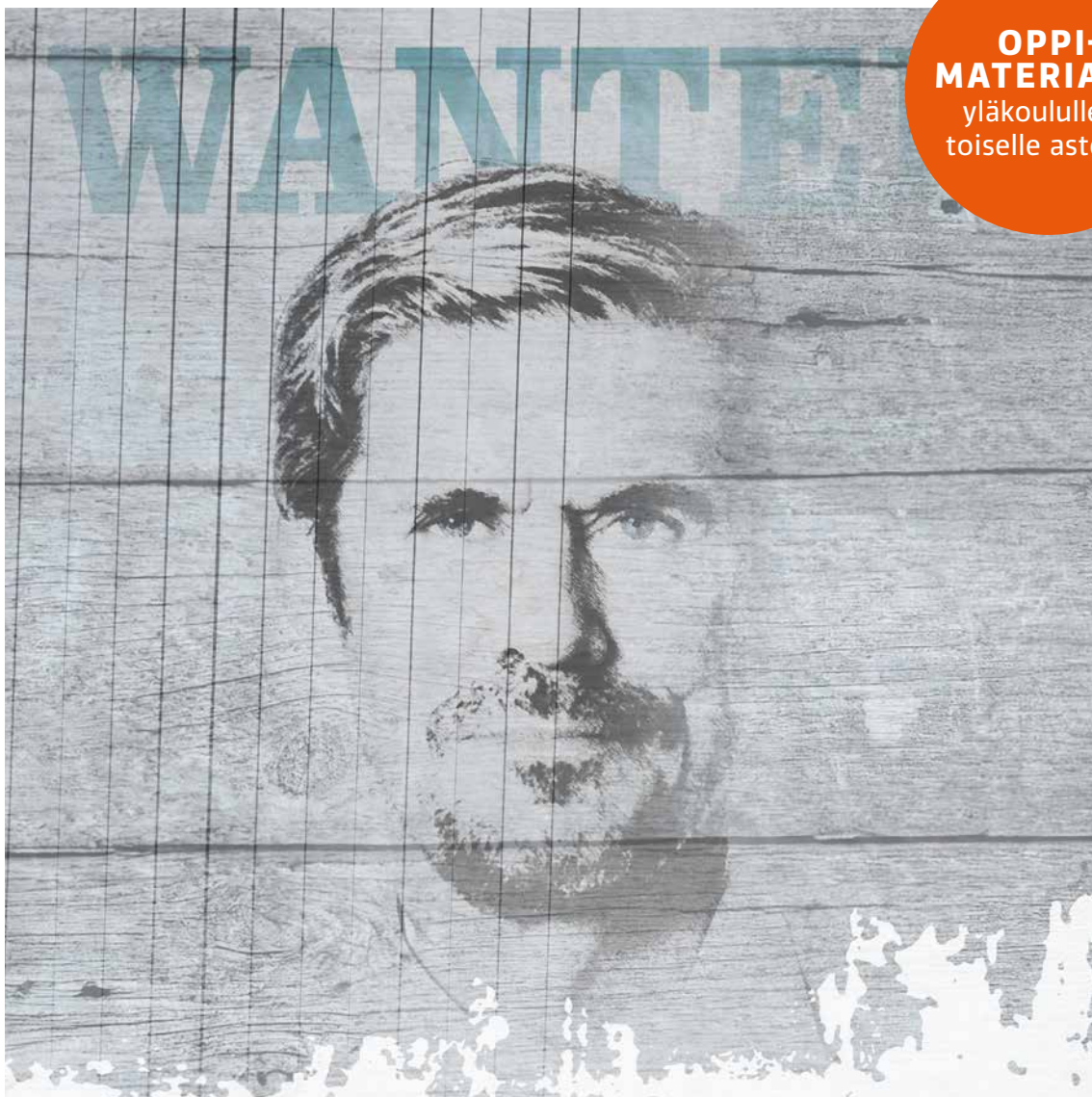

ARTO PAASILINNA – KRISTIAN SMEDS

Jäniksen vuosi

KUVA MITRO HÄRKÖNEN, KUVANKÄSITTELY MARKO KOVERO

**OPPI-
MATERIAALI**
yläkoululle ja
toiselle asteelle

OPETUSMATERIAALIT 2024

KANSALLISTEATTERI
Yleisötyö

Jäniksen vuosi

Taustatietoa tekijöistä

Oppimateriaalin ovat laatineet äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat **Marika Kesseli**, **Satu Mäkinen** ja **Eveliina Ventelä**.

Ennen esitystä

TAUSTATIETOA JÄNIKSEN VUODESTA

1. Tutkikaa, mitä Kansallisteatterin sivuilla kerrotaan esityksestä *Jäniksen vuosi*. Millaisia odotuksia esitystä kohtaan syntyy? Kenelle esitys on suunnattu?
2. Lue Wikipediasta, mitä Arto Paasilinnan romaanista *Jäniksen vuosi* (1975) kerrotaan.

Tarkkailutehtävä

Jakakaa tarkkailutehtävät pienryhmien kesken. Tarkkailutehtävä auttaa toisaalta keskittymään esitykseen ja toisaalta pohjustaa teatterikäynnin jälkeistä keskustelua.

- Miten sadun piirteet ja viittaukset satuihin näkyvät esityksessä?
- Millä tavoin leikki ja leikkisyys näkyvät näytelmässä? Mitä siinä leikitään?
- Miten, milloin ja miksi näyttämön ja katsomon välinen raja rikotaan?
- Miten katsojaa muistutetaan näytelmän fiktiivisyydestä, ja mihin sillä pyritään?
- Mikä kaikki muistuttaa todellisuudesta ja tosielämästä? Millaisena todellisuus esitetään?
- Millaisia tunteita esitys herättää Sinussa ja muissa katsojissa? Mitä keinoja tunteiden herättämiseen käytetään?
- Tarkkaile esityksen skenografiaa. Mitkä ovat näyttämön mieleenpainuvimmat elementit? Millaisia yllätyksiä ja muutoksia näyttämön visuaalinen ilme tarjoaa?
- Kiinnitä huomiosi esityksen äänimaailmaan. Mihin huomio kiinnittyy?
- Millaisia havaintoja voit tehdä näyttelijäntyöstä? Millaisia taitoja näyttelijöiltä vaaditaan?

Esityksen jälkeen

KESKUSTELEVIA JA TOIMINNALLISIA TEHTÄVIÄ JÄNIKSEN VUODESTA

noin 60–75 min.

Tehtävät on jaettu viiteen eri aihepiiriin. On mahdollista keskittyä vain yhteen tai kahteen tai poimia mielekkäimpiä kysymyksiä eri aihepiireistä. Aihepiiri **teatterikokemus** sisältää tarkkailutehtävien käsittelyn, joten se muodostaa pohjan muillekin tehtäville.

Teatterikokemus

1. Aloittakaa keskustelu käymällä läpi tarkkailutehtävät.
2. Kansallisteatterin sivuilla sanotaan, että *Jäniksen vuosi* on "hullunkurinen, vilpitiön ja haikea aikuisten teatterisatu vapaudesta ja kohtalon kummallisista koukeroista". Pohtikaa, miksi aikuisetkin tarvitsevat satuja ja miksi ohjaaja kuvaa esitystä aikuisten saduksi.
3. Tutkikaa *Jäniksen vuoden* kertomusta. Esitys rakentuu kuin sankarin matka tai satu, jolle on tyypillistä kotoa lähteminen, matka ja matkan aikana päähenkilölle tapahtuva muutos.
  - Kerro omin sanoin Vatasen tarina: Mikä on Vatasen tarinan alkutilanne? Mikä on Vatasen tavoite (toiminnan suunta)? Mitä esteitä tai käännteitä Vatasen tarinassa on? Mikä on Vatasen tarinan lopputilanne? Mikä jäniksen merkitys on Vatasen tarinassa?
  - Tehkää näytelmästä viiden kuvan sarja joko still-kuvina tai sarjakuvana. Esittäkää viiden ruudun tai viiden still-kuvan avulla merkittävimmät kohdat esityksestä. Esitelkää kuvasarjat muille ja vertailkaa tarinoitanne.

Nykyteatterin piirteet

Tarkastelkaa, millaisia nykyteatterin piirteitä *Jäniksen vuosi* sisältää. Lista on koottu Hans-Thies Lehmannin teoksesta *Draaman jälkeinen teatteri* (2009). Antakaa havaintojen tueksi esimerkkejä.

1. **Hierarkiattomuus** tarkoittaa esimerkiksi sitä, että esityksessä ei ole keskeisintä teksti ja puhe vaan yhtä lailla tarinaa voivat kertoa lavastus, musiikki, äänet, tanssi tai esimerkiksi esineet.
2. **Samanaikaisuus** ilmenee niin, että näyttämöllä tapahtuu paljon samaan aikaan, jolloin katsoja ei pysty hahmottamaan kaikkea kerralla. Katsojan ratkaistavaksi jää sekin, liittyvätkö tapahtumat toisiinsa vai eivät.
3. **Leikittely minimalismilla ja tyhjyydellä** on sitä, että näyttämöllä tuntuu olevan joko suorastaan liikaa katsottavaa tai sitten katsottavaa on hyvin vähän. Näyttämö voi olla esimerkiksi tyhjä.
4. **Leikittely ylenpalttisuudella** on sitä, että normaali ylitetään suuruudessa ja määrässä. Jotain tai kaikkea yhtä aikaa on yksinkertaisesti liikaa.
5. **Musiikillistaminen** tarkoittaa sitä, että musiikki ja äänet eivät vain alleviivaa näyttämön tarinan tapahtumia vaan luovat kokonaisuuteen itsenäisiä merkityksiä.
6. **Visuaalinen dramaturgia** nostaa näyttämökuvan yhtä merkitykselliseksi kuin teksti tai jopa sen yli. Nykyteatteri ei ole vain näyttämölle rakennettua miljööttä vaan myös kuvia, videoita ja valoja.
7. **Lämpöä ja kylmyyttä** voi teatterissa tarkastella siitä näkökulmasta, milloin yleisöä halutaan tarkoituksellisesti lähestyä, koskettaa ja saada aikaan tunteita ja milloin halutaan luoda tunteettomuutta esimerkiksi dokumentaarisuuden keinoin.
8. **Ruumiillisuus** nykyteatterissa tarkoittaa esimerkiksi tanssia tai tanssillisuutta, näyttelijöiden urheilullisia suorituksia ja temppuileja, fyysisen vahvuuden ja ylivoiman korostamista tai fyysistä poikkeavuutta ja heikkoutta. Ruumiillisuus on myös sitä, että näyttelijä tulee niin lähelle katsojaa, että näyttelijän keho on mahdollista tuntea ja haistaa.
9. **Toden mukaantulo** tarkoittaa sitä, että nykyteatteri haastaa tutkimaan toden ja teatterin lavastetun maailman rajaa. Jotta katsoja voi havaita sen, näyttämön fiktiomaailma keskeytetään ja katsojia muistutetaan "todellisesta" maailmasta, mikä kuitenkin tietysti on myös osa käsikirjoitettua esitystä.
10. **Tapahtuman ja tilanteen** korostuminen nykyteatterissa tarkoittaa sitä, että teatteri ei ole vain katsomisen kohde vaan yhteinen sosiaalinen kokemus. Yleisön ottaminen mukaan esityksen tapahtumiin ohjaa katsojan havaitsemaan, että kokemus esityksestä on kuitenkin jokaiselle erilainen ja katsomiskokemus riippuu esimerkiksi omasta asenteesta ja aktiivisuudesta.

esityksen koomisuus

Oheessa on Chat-GPT:n vastaus kysymykseen, millaiset asiat saavat aikaan komiikkaa. Muokkaa esseettä niin, että lisäät siihen esimerkit, jotka olet poiminut *Jäniksen vuosi* -esityksestä. (Vinkki: Pyri etsimään esimerkit ainakin lihavoituna merkityistä kohdista.) Poista puolestaan ne esimerkit, jotka eivät liity esitykseen. Voit myös lisätä näkökulmia, joita vastauksesta puuttuu. Otsikoi vastauksesi niin, että se tiivistää näkemyksesi *Jäniksen vuosi* -esityksen komiikasta.

Komiikka on monisyinen ilmiö, jonka perusta lepää useissa erilaisissa tekijöissä. Se voi syntyä kielellisestä leikittelystä, odotusten rikkomisesta, sosiaalisista rakenteista tai kulttuurisista viittauksista.

*Yksi komiikan keskeisimmistä lähteistä on **ristiriita, joka syntyy, kun todellisuus ja odotukset eivät kohtaa**. Kun odotamme tietynlaista tapahtumaa tai lopputulosta, mutta todellisuus poikkeaa siitä, syntyy huvittava efekti. Tämä on perinteisen slapstick-komedian ydin: henkilöahmo, joka liukastuu banaaninkuoreen tai törmää seinään odottamatta, synnyttää humoristisen tilanteen juuri odotusten ja tapahtumien ristiriidan vuoksi. Tällaiset yllättävät käänneet toimivat, koska ne rikkovat arkipäiväisyyden rajoja ja tuovat esiin absurdin puolen jokapäiväisistä tilanteista.*

***Tilannekomiikka perustuu siihen, että hahmot joutuvat odottamattomiin tai hankaluuksiin johtaviin tilanteisiin.** Klassiset komediasarjat, kuten *Frendit* ja *Seinfeld*, hyödyntävät tätä jatkuvasti: hahmojen arkiset tilanteet kasvavat koomisen liioittelun kautta yhä absurdimmiksi. Yleisö tunnistaa tilanteet ja hahmojen liioitellut reaktiot, mikä synnyttää huvittuneisuutta. Tilannekomiikka on erityisen tehokasta silloin, kun **arkipäiväisiä hetkiä viedään äärimmäisyyksiin**, jolloin katsoja nauraa tuttuudelle ja samalla tilanteen hallitsemattomalle kaoottisuudelle. Tilannekomiikka rakentuu usein **väärinymmärrysten, liioittelun tai odottamattomien reaktioiden** varaan. Tilannekomiikka voi myös sisältää **ajan ja paikan ironiaa**, jossa vitsikäs hetki syntyy, kun konteksti ja tapahtuma eivät sovi yhteen.*

KUVAT STEFAN BREMER

Sosiaaliset hierarkiat ja valtasuhteet ovat komiikan toinen tärkeä alue. Komedialla, jossa vallassa oleva henkilö joutuu nolaamaan itsensä tai menettää arvokkuutensa, herättää usein naurua. Tämä ilmiö näkyy erityisesti farssissa ja satiirissa, joissa esimerkiksi poliittiset johtajat tai eliitti joutuvat naurunalaisiksi. Tämä "yläpuolelta alas" -komiikka tarjoaa tyydytystä erityisesti silloin, kun yleisö kokee henkilön vallankäytön kohtuuttomaksi. Myös **itseironia**, jossa henkilö tekee pilaa omista heikkouksistaan tai epäonnistumisistaan, on tehokas keino herättää sympatiaa ja naurua. Itseironia toimii, koska se purkaa sosiaalista jännitettä ja osoittaa, että virheet ovat inhimillisiä.

Kielellinen komiikka on yksi komiikan perinteisistä muodoista. Tämä voi ilmetä sanaleikkienä, kaksimielisyyksinä tai väärinymmärryksinä. Kielellinen komiikka perustuu usein siihen, että **kieltä käytetään epätavallisella tai monimerkityksellisellä tavalla**, mikä johtaa yllätyksellisiin lopputuloksiin. Esimerkiksi sanaleikit hyödyntävät sanojen moniselitteisyyttä ja ääntämyksen samankaltaisuuksia, mikä voi synnyttää huvittavia väärinkäsityksiä. Kielellinen komiikka on usein älykästä ja oivaltavaa, ja se vaatii kuulijalta nopeaa ajattelua ja kykyä tunnistaa kielen vivahteet. Kielellinen huumori voi myös olla kulttuurisidonnaista, sillä eri kielillä ja alueilla on omat erityiset sanaleikkinsä ja kieleen liittyvät vitsinsä.

Absurdismi on komiikan muoto, jossa logiikka ja järki heitetään syrjään ja sen sijaan korostetaan epäloogisuutta ja epärealistisuutta. Absurdi komiikka voi toimia, koska se rikkoo totuttuja odotuksia ja tuo esiin maailman kaoottisuuden ja sattumanvaraisuuden. Absurdi komedia vetoaa usein siihen, että se **esittää maailmaa epätodennäköisenä tai epäjohdonmukaisena**, mikä synnyttää huvittavia ristiriitoja. Tämä näkyy esimerkiksi Monty Pythonin tuotannossa, jossa arkiset tilanteet yhdistyvät ylilyötyihin ja käsittämättömiin tapahtumiin. Absurdi huumori voi herättää naurua juuri siksi, että se rikkoo todellisuuden rajoja ja kyseenalaistaa sen, mikä on normaalisti hyväksyttyä ja loogista.

Kulttuuriset viittaukset ja yhteiset kokemukset ovat myös keskeisiä komiikan lähteitä. Monet vitsit ja komedialliset hetket perustuvat siihen, että yleisö jakaa yhteisen käsityksen tietyistä normeista, arvoista tai ilmiöistä. Tämä näkyy erityisesti satiirissa ja parodiassa, joissa **ajankohtaisia tapahtumia tai ilmiöitä kommentoidaan huumorin keinoin.** Tällainen komiikka resonoi erityisesti, kun yleisö tunnistaa kohteen ja voi samaistua siihen. Kulttuurisidonnainen komiikka on tehokasta, koska se luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja voi tarjota kevyen tavan käsitellä vakaviakin asioita.

Tabujen rikkominen on komiikan alue, jossa vitsit käsittelevät yhteiskunnallisesti herkkiä aiheita. Tällaiset aiheet voivat liittyä esimerkiksi seksuaalisuuteen, politiikkaan tai uskuntoon – asioihin, joita pidetään usein liian kiusallisina tai vakavina arkikeskusteluissa. Tabuja käsittelevä komiikka rikkoo näitä normeja, mikä voi luoda jännitystä, mutta myös vapauttaa naurua, kun vakavia asioita käsitellään huumorin keinoin. Tämänntyppinen komiikka voi olla joko vapauttavaa tai loukkaavaa riippuen siitä, miten ja missä kontekstissa se esitetään.

Komiikkaa voi synnyttää myös emotionaalinen vapautuminen. Huumori ja nauru toimivat usein keinona purkaa jännitystä tai stressiä. Tämä näkyy erityisesti kauhukomedioissa, joissa pelon ja jännityksen hetket muuttuvat yhtäkkiä naurettaviksi. Tämä emotionaalinen siirtymä pelon ja naurun välillä vapauttaa katsojan tunteita ja antaa helpotuksen tunteen. Freudilaisen teorian mukaan huumori voi toimia puolustusmekanismina, joka auttaa ihmisiä käsittelemään vaikeita tai ahdistavia asioita. Näin komiikka ei ainoastaan viihdytä, vaan se voi myös toimia tärkeänä välineenä tunteiden hallinnassa ja vaikeiden tilanteiden käsittelyssä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että komiikka syntyy monista eri tekijöistä – odotusten rikkomisesta, sosiaalisista rakenteista, kielellisistä keinoista ja kulttuurisista viittauksista. Se tarjoaa meille mahdollisuuden nauraa itsellemme, toisillemme ja yhteiskunnalle, samalla kun se auttaa meitä käsittelemään monimutkaisia tunteita ja tilanteita kevyemmällä tavalla.

KUVAT STEFAN BREMER

Lue kirja, jonka kannessa on jänis

Valitkaa luettavaksenne kirjoja, joiden kannessa on jänis (tai kani). Jokainen opiskelija, pari tai ryhmä voi valita eri kirjan, jonka sitten luettuaan vinkkaa muulle ryhmälle. Joitain teoksista on ryhmitelty niin, että ne toimivat pareina tai ryhminä, joilla on keskenään paljon yhteyksiä.

Esitelmää myös mielikuva, jonka kannet herättivät. Vastaavatko kannen luomat mielikuvat kirjan sisältöä? Mikä merkitys jäniksellä on kirjassa?

Taustaksi voi tutkia Marjut Hjeltin tietokirjaa *Jänis maailman myyteissä ja tarinoissa* (SKS 2023). Tässä on vinkkilista, jota voi tietenkin itse jatkaa. Osa teoksista on englanniksi.

Lewis Carroll: *Liisa Ihmemaassa*

Juno Dawson: *Ihmema*

Salla Simukka ja Siri Kolu (toim.): *Tästä Ihmemaahan*

Arto Paasilinna: *Jäniksen vuosi*

Tuomas Kyrö: *Kerjäläinen ja jänis*

Fredrick Backman: *Ahdistunut porukkaa*

Antti Tuomainen: *Jäniskerroin*

Nick Cave: *Bunny Munron kuolema*

Felix Salten: *Viisitoista jänöä*

Richard Adams: *Ruohometsän kansa*

Beatrix Potter: *Petteri Kaniinin satumaailma* (+ muut sarjan kirjat)

Martta Kaukonen: *Sinun varjossasi*

Edmund de Waal: *Jänis jolla on meripihkanväriset silmät*

Jessie Burton: *Tunnustus*

Truddi Chase: *Jänis ulvoo – Truddi Chasen 92 sivupersonaa*

Heta Hiltunen: *Jänis, joka löysi hampaansa*

Pekka Karvonen (salanimi) ja Katja Pakkanen (salanimi): *Pehmeä jänis*

John Updike: *Jänis-sarja* (kolme osaa, muun muassa Jänis ei juokse)

Bora Chung: *Cursed Bunny*

Mona Awad: *Bunny*

Leigh Bardugo: *Hell Bent*

Emily R. Austin: *Everyone in This Room Will Someday Be Dead*

Stephen Stesham: *Abracadabra*

Katso lisää esimerkiksi Goodreadsin sivuilta: https://www.goodreads.com/list/show/104027.Bunnies_Books_with_Rabbits_on_the_Cover

Uusi kertomus matkalle lähtijästä ja jäniksestä

Kirjoita kertomus tai synopsis (tiivistelmä) nykyaikaisesta tarinasta, jossa ihminen lähtee kulkemaan Vatasen tapaan ympäri Suomea seuranaan jokin muu kuin toinen ihminen. Kuka tämä Vatanen olisi? Missä hän liikkuisi? Keitä hän kohtaisi, ja millaisiin tilanteisiin hän joutuisi? Olisiko jänis edelleen jänis?

Tuomas Kyrön *Kerjäläinen ja jänis* on yksi versio Paasilinnan *Jäniksen vuodesta*. Tiivistetyn tarinan löytää netistä, mikäli kaipaa tukea ideointiin.